

ІНТЕГРАЦІЇ ТА ІНКЛЮЗІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

В статті представлений аналіз питань інтеграції та інклюзії дітей з особливими освітніми потребами. Зроблено порівняльну характеристику інтеграції та інклюзії з обґрунтуванням необхідності створення інтегративно-інклюзивної моделі освіти дітей з психофізичними вадами.

Ключові слова: інтеграція, інклюзія, інтегроване навчання, інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами.

В статье представлен анализ вопросов интеграции и инклюзии детей с ограниченными образовательными возможностями. Сделано сравнительную характеристику интеграции и инклюзии с обоснованием необходимости создания интегративно-инклюзивной модели образования детей с психофизическими недостатками.

Ключевые слова: интеграция, инклюзия, интегрированное обучение, инклюзивное образование, дети с ограниченными образовательными возможностями.

Існуюча в Україні система спеціального навчання і виховання орієнтується на державні вимоги до загальноосвітньої підготовки учнів. Особливості психічного і фізичного розвитку дітей обумовлюють специфіку організації, змісту, методів навчання і виховання цих дітей, включають можливість прямого використання як програмно-методичної документації, розробленої для загальноосвітніх шкіл, так і відповідних стандартів. Організація спеціальної освіти, зорієнтована на ті чи інші проблеми розвитку дитини, передбачає комплексну медико-педагогічну, фізичну, трудову, соціальну реабілітацію дітей упродовж усього періоду їхнього навчання. Для її здійснення створено диференційовану мережу закладів, у яких реалізуються різні можливості цих осіб в одержанні дошкільної, загальноосвітньої та професійної освіти.

Аналізуючи досвід організації навчання дітей з особливими освітніми потребами в практиці застосовувались різні моделі, зокрема:

- Медична – розглядає ваду розвитку як хворобу;
- Психологічна – порушення психофізичного розвитку

розглядається з точки зору характеристики особистості;

➤ Соціальна модель – все більше набуває визнання в наш час, вважає ваду здоров'я як соціальну проблему.

З часу ратифікації Україною в 1991 році Конвенції ООН про права дитини визнання та поширення набуває соціальна модель організації навчання дітей з психофізичними вадами, пов'язана з дотриманням прав дитини. Проте ми вважаємо, що кожна зі створених моделей спрямована змінити ставлення суспільства до осіб з порушенням психічного та фізичного розвитку. А саме, медична модель удосконалює процес медичної реабілітації та лікування осіб з психофізичними вадами. Психологічна модель – покликана удосконалити систему навчально-корекційного впливу. В свою чергу соціальна модель направлена на зміну ставлення суспільства до людей з вадами розвитку, забезпечення їхньої повноцінної участі у житті суспільства та реалізацію прав цих громадян на освіту і працю.

Лише формування комплексної підходу, який би враховував всі ці напрямки, дозволить створити повноцінну модель інтеграції людей з порушенням психофізичного розвитку в соціум.

Аналіз результатів наукових досліджень останніх років, висвітлених у фундаментальних працях Л. Андрушко, В. Бондаря, О. Гаврилова, А. Колупасової, С. Миронової, М. Сварника, В. Синьова, Н. Софій, О. Хохліної, Т. Сак та ін. дозволив узагальнити досвід організації корекційного навчання у закладах різного типу (спеціальні загальноосвітні навчальні заклади, навчально-реабілітаційні центри, спеціальні) і на цій підставі реформувати всі підсистеми спеціальної освіти (включаючи структуру закладів, терміни навчання, рівні освіченості учнів тощо).

Нині в Україні функціонує 396 спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів, де навчається 54,1 тис. дітей (за даними Міністерства освіти та науки України). Окрім цього в системі Міністерства освіти і науки України функціонує близько 40 навчально-реабілітаційних центрів для дітей з порушеннями психофізичного розвитку, 142 спеціальні дошкільні навчальні заклади та 1200 спеціальних груп в дошкільних навчальних закладах загального типу, де навчається близько 45 тис. дошкільників. У підпорядкуванні Міністерства праці та соціальної політики України функціонує 298 реабілітаційних центрів, з них 208 – центрів ранньої реабілітації дітей з порушеннями розвитку, 90 – центрів медико-соціальної та професійно-трудової реабілітації. Реабілітаційні послуги діти з обмеженими можливостями здоров'я одержують і в 46 центрах соціально-психологічної реабілітації, підвідомчих Міністерству освіти і науки, молоді та спорту.

Водночас, значна кількість дітей перебуває в умовах стихійної інтеграції (в загальноосвітніх школах). Де не створено умови для отримання ними якісної освіти (відповідно потенційним можливостям

дітей з особливими освітніми потребами). На сучасному етапі необхідно стихійну інтеграцію зробити більш організованою із залученням фахівців різних галузей освіти, медицини, юриспруденції, а також громадських організацій до процесу формування простору життєдіяльності дітей з психофізичними вадами.

Термін "інклюзія" був введений в 1994 році Саламанською декларацією про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами. З метою реалізації основних положень Конвенції ООН про права дитини, Всесвітньої декларації про збереження виживання, захист і розвиток дітей та Національних програм щодо соціально-педагогічної підтримки дітей з особливостями психофізичного розвитку та їхніх батьків на Україні був впроваджений державний експеримент з інклюзивного навчання цих дітей. Інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права на освіту та права навчатися за місцем проживання, яка передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу.

Інтегроване навчання – процес і результат навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в спеціальному класі (групі) загальноосвітнього закладу за спеціальними програмами, адаптованими методиками і засобами. Інтеграція дітей з особливими потребами в масові заклади – це процес, який набуває все більшого розповсюдження в освіті сучасної України. Інтегрована освіта передбачає просторове "з'єднання" дітей з особливими потребами та звичайних дітей у загальноосвітній школі. Це перший крок від класичної системи спеціальної освіти (яка передбачає певну сегрегацію "особливих" і "нормальних" дітей), в бік освіти, що визнає відмінності між людьми як цінність і визнає кожную дитину як повноправного учасника освітнього процесу. Інтеграція – це зусилля, спрямовані на введення дітей з особливими освітніми потребами у регулярний освітній простір, пристосування їх до вимог загальноосвітньої школи (регулярного відвідування школи, участь у роботі на уроках та корекційних заняттях, виконання завдань та вправ, участь у виховних заходах, спілкування з однолітками, спільне вирішення поставлених завдань тощо). Інтеграцію в освіті можна розглядати як один із багатьох аспектів розвитку інклюзії в цілому.

В основі зарубіжних досліджень і концепцій інтегрованого (інклюзивного) навчання лежать філософські ідеї екзистенціалізму, який в теорії та методології конкретних наук - психології, педагогіки, соціології - переломлюються в інтерактивний підхід, в своєму розвитку дав такі напрямки як персоналістський, соціально-феноменологічний і соціально-екологічний, що є теоретико-методологічними підставами інклюзивної освіти. Так, наприклад, філософія екзистенціалізму запропонувала новий погляд на людину з обмеженими можливостями, її індивідуальне і соціальне буття,

висуваючи центральну ідею - екзистенцію, тобто центральне ядро людського "Я", завдяки якому кожна людина виступає як єдина в своєму роді, неповторна і вільна особистість, "вибирає" і "будує" себе сама, своє життя, відповідальна за свої дії по відношенню до себе і до навколишнього світу. Виникають питання чи всі категорії дітей з порушенням психофізичного розвитку можуть достатньо самостійно розвиватися та самостійно робити вибір за правилами "не зашкодь". Ми вважаємо, щоб цілісно уявити інтеграцію як позитивний процес розвитку суспільства, необхідно визначити, які категорії дітей з особливими освітніми потребами можуть бути достатньо самостійними, а які залишаться, закінчивши навчання, не достатньо самостійними у навчанні, самообслуговуванні, професійній реалізації тощо. Для цього їм необхідно забезпечити супровід у всі періоди їхнього життя.

Інклюзія передбачає пристосування шкіл та їх загальної освітньої філософії та політики до потреб усіх учнів – як обдарованих дітей, так і тих, котрі мають особливі освітні потреби, потребують змін на всіх рівнях освіти, оскільки це – особлива система навчання, яка охоплює весь різноманітний контингент учнів та диференціює освітній процес, відповідаючи на потреби учнів усіх груп та категорій. Система навчання підлаштовується під дитину, а не дитина під систему. Переваги отримують всі діти, а не якісь особливі групи, часто використовуються нові підходи до навчання, діти з особливостями можуть перебувати в групі постійно або частково, навчаючись з підтримкою і за індивідуальним навчальним планом.

Досвід інклюзивної освіти в світі знає різні стратегії зміни існуючої ситуації, різні моделі і практики освіти. Питанням інтеграції присвячено наукові дослідження таких українських та російських науковців як Л. Андрушко, В.Бондаря, А. Колупаєва, М. Малофєєва, С. Миронової, Н.Назарової, М. Сварника, В.Синьова, Н. Софій, М.Шеремет, Л. Шипіциної та інших. Український досвід інклюзивної практики пов'язаний з тривалим етапом експериментального і проектного режиму роботи освітніх установ, адаптації освітніх умов під індивідуальні потреби дітей з обмеженими освітніми можливостями. Тому гостро постає питання якості самого процесу інклюзії та інтеграції, професійної оцінки його ефективності щодо різних категорій дітей. В умовах стратегії змін важливим стає оцінка готовності того чи іншого освітнього закладу до реалізації інклюзивного підходу. Для успішного планування та аналізу існуючих тенденцій в цілому необхідно володіти об'єктивними даними, аналізуючи інклюзивне та інтегративне навчання потрібно наголосити на позитивних сторонах та розуміти наслідки негативних сторін цих процесів які впливають на дитину з особливими потребами та інших учасників даного процесу (див. табл. 1).

Таблиця 1

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТЬ ІНКЛЮЗІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ

ІНТЕГРАЦІЯ		ІНКЛЮЗІЯ	
ПОЗИТИВНІ	НЕГАТИВНІ	ПОЗИТИВНІ	НЕГАТИВНІ
<ul style="list-style-type: none"> збереження стосунків між дітьми і батьками; можливість участі повноцінної дитини в повсякденному житті своєї сім'ї; набування досвіду соціальної взаємодії з однолітками і дорослими; повноцінне мовленнєве середовище в сім'ї, в дошкільному закладі. в результаті постійного спілкування з дітьми, що нормально розвиваються та дорослими, виробляється звичка до спілкування з ними, що, надалі дозволяє легше адаптуватися до навчання в масовому навчальному закладі спільно з нормальними дітьми; 	<ul style="list-style-type: none"> дитина, що погано говорить, та не завжди правильно розуміє значення того або іншого слова чи фрази, часто виявляється предметом кепкування (насмішок). труднощі засвоєння норм соціальної поведінки, незнання яких може зробити дитину ще і соціальним інвалідом. у міру усвідомлення себе несхожими на інших, діти з особливими освітніми потребами, як би споруджують стіну між собою і однолітками (що нормально розвиваються), відмовляючись спілкуватися з ними, замикаючись у собі або, за наявності в групі дітей з аналогічними проблемами, утворюють окрему групу. Дитина з особливими освітніми проблемами, звикла до підвищеної уваги в сім'ї, в загальноосвітньому навчальному закладі стає одною з багатьох без додаткової опіки, що може бути причиною дискомфорту або стресу. Діти з важкими патологіями розвитку (слуху, зору, тяжкими 	<ul style="list-style-type: none"> створення загальноосвітній установі спеціальних умов навчання для дітей з особливими освітніми потребами. створення гнучкого адаптивного освітнього середовища, яке може відповідати освітнім потребам усіх дітей, що навчаються в цій освітній установі. навчання в умовах загальних класів загальноосвітньої школи, з наданням учням необхідної психолого-педагогічної підтримки профільними фахівцями. підготовка учнівського, педагогічного і батьківського колективів до прийняття дітей з особливими освітніми потребами, і створення таких умов навчання, які були б комфортними для усіх учасників навчального процесу зокрема сприяли б досягненню максимального рівня розвитку, а також соціальної реабілітації дитини і її інтеграції в 	<ul style="list-style-type: none"> відсутність гнучких освітніх стандартів. невідповідність навчальних планів і змісту навчання загальноосвітньої школи особливим освітнім потребам дитини. відсутність спеціальної підготовки педагогічного колективу освітньої установи загального типу, незнання основ корекційної педагогіки і спеціальної психології. відсутність у педагогів загальноосвітніх шкіл уявлень про особливості психофізичного розвитку дітей з ПФВ, методик і технологій організації освітнього і корекційного процесу для таких дітей. недостатнє матеріально-технічне оснащення загальноосвітньої установи для забезпечення кваліфікованого супроводу дітей з психофізичними вадами (відсутність пандусів, ліфтів, спеціального навчального реабілітаційного, медичного устаткування, спеціально обладнаних робочих місць і так

<p>– професійно-трудова підготовка може здійснюватись шляхом використання спеціальних методик, де передбачена корекційна спрямованість праці (як сукупність знань, вмінь та навичок) та відповідна кількість годин з професійно-трудового навчання при наявності матеріально-технічного оснащення. Такі умови створені при спеціальних школах та навчально-реабілітаційних центрах.</p>	<p>порушеннями мовлення, розумовою відсталістю) рідко знаходять собі друзів серед звичайних дітей та дорослих, що призводить до почуття власної неповноцінності.</p> <p>– незнання особливостей розвитку дітей з особливими освітніми потребами і часте небажання педагогів освітньої установи працювати з такою дитиною.</p>	<p>суспільство.</p> <p>– формування в півтоваристві (клас, група, школа) навичок толерантності, тобто терпимості, милосердя взаємоповаги, взаємодопомоги;</p> <p>– створення повноцінного мовленнєвого середовища у сім'ї та дошкільному закладі.</p>	<p>далі).</p> <p>– відсутність в штатному розписі освітніх установ загального типу додаткових педагогічних ставок (сурдопедагога, логопеда, педагога-психолога, тифлопедагога) і медичних працівників.</p> <p>– недостатня кількість годин з професійно-трудової підготовки та відсутність матеріально-технічне оснащення: виробничих майстерень, прищільних умов, які не дозволяють дітям з особливими освітніми потребами оволодіти професією належним чином. У спеціальних загальноосвітніх закладах застосовується професійно-трудове навчання як засіб інтеграції людини з порушенням психофізичного розвитку в суспільне середовище у зрілому віці (після закінчення школи).</p>
---	---	---	--

Отже, питання інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами є досить складним та дискусійним, воно містить як позитивні так негативні сторони, так як в ході його вирішення зачіпаються інтереси чималої кількості людей (діти з особливими освітніми потребами, діти з нормальним розвитком, батьки, вчителі загальноосвітніх закладів тощо). Тому постає проблема створення такої інтегративно-інклюзивної моделі освіти дітей з психофізичними вадами, яка б задовольняла усіх учасників процесу інтеграції та інклюзії.

На наш погляд для досягнення повноцінного інклюзивного навчання, яке б сприяло позитивному розвитку особистості дітей з особливими освітніми потребами та їхньої інтеграції у суспільний простір, модель освіти має включати як інтегративну так і інклюзивну складову, зокрема:

1. створення гнучкого адаптивного освітнього середовища, яке може відповідати освітнім потребам дітей з психофізичними вадами;
2. підготовка учнівського, педагогічного і батьківського колективів до прийняття дітей з особливими освітніми потребами;
3. можливість повноцінної участі в повсякденному житті своєї сім'ї, колективу, набування досвіду соціальної взаємодії з однолітками та дорослими;
4. створення спеціальних умов навчання дітей з особливими освітніми потребами, які передбачають якісну освіту та адаптацію в суспільному середовищі;
5. надання дітям з психофізичними вадами необхідної медичної психологічної та соціально-педагогічної підтримки із залученням профільних фахівців;
6. створення комфортних умов для усіх учасників навчального процесу, які б сприяли досягненню максимального рівня розвитку, а також соціальній реабілітації дитини з особливими освітніми потребами і її інтеграції в суспільство;
7. створення повноцінного мовленнєвого середовища у сім'ї, дошкільних спеціальних або загальноосвітніх закладах, що надалі дозволяє краще адаптуватися у соціальному просторі, формуванню співтовариств (групі, класі, школі) толерантності, терпимості, милосердя, взаємодопомоги тощо.
8. збереження професійно-трудового навчання дітей з психофізичними вадами, як засіб, що дозволяє досягти такого рівня психологічної, практичної й соціальної підготовки, який допомагає їм стати на шлях самостійного життя і праці.

Список використаних джерел

1. Бондар В.І. Освіта дітей з особливими потребами: пошуки та перспективи. – [Електронний ресурс]. – www.surdopedagogika.com

2. Бондар В.І., Синьов В.М. Актуальні проблеми розвитку освіти дітей з обмеженнями життєдіяльності: шлях від інституалізації до інтеграції // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: серія соціально-педагогічна. Вип. XII / За ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – 462 с.
3. Дефектологічний словник: навчальний посібник/ За редакцією І.В. Бондаря, В.М. Синьова. – К.: "МП Леся", 2011. – 528с.
4. **Інклюзивна школа: особливості організації та управління:** Навчально- методичний посібник / Кол. авторів: Колупаєва А. А., Софій Н. З., Найда Ю. М. та ін. За заг. ред. Даниленко Л. І., – 2-ге видання, стереотипне – К.: ФО-П Парашин І. С, 2010. – 128 с.
5. Инклюзивное образование: методология, практика, технологии: Материалы международной научно-практической конференции / Моск. гор. психол.пед. унт; Редкол.: С. В. Алехина и др. – М.: МГППУ, 2011. – 244 с.

In the article the analysis of integration and inclusion of children with special educational needs. The comparative characteristics of integration and inclusion of the rationale for the creation of integrative-Inclusive education of children with mental and physical disabilities.

Keywords: integration, inclusion, integrated education, inclusive education, children with special educational needs.

Отримано 25.2.2012

УДК 376

О.В. Гаврилов

ДО ПИТАННЯ ПРО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-ІНВАЛІДІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

В статті висвітлюються проблеми, які виникають перед студентами-інвалідами під час здобуття вищої освіти, розглядаються можливі труднощі в організації їхнього навчання, які постають перед вищими навчальними закладами.

Ключові слова: студенти-інваліди, інвалідизуючий фактор, рівні можливості, інтеграція, вищі навчальні заклади.